

Hodnota a cena v múzejnej teórii a praxi

Tibor Díte

PaedDr. Tibor Díte
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta UK
Katedra etnológie a muzeológie
Gondova 2
814 99 Bratislava
email: t.p.dite@gmail.com

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2016, 4:1:117-126

Value and price in museum theory and practice

This paper analyzes the development and the current state of axiology in Slovak museums in its historical and legislative context. Additionally, we attempt to define the values that are – or should be – applied to the valuation of objects in museum collections, as well as said valuation's philosophical, economic and museological underpinnings. The final section of the paper then proposes a pricing tool specifically designed for the evaluation of pricing offers and purchase prices of museum objects during the creation of museum collections.

Key words: acquisitions, axiology, price, pricing, value, museality, museum, valuation, objects of cultural value

*Cena je to, čo zaplatíš. Hodnota je to, čo dostaneš.
Warren Buffett*

Podľa súčasnej legislatívy sú komisie na tvorbu zbierok povinné vykonať odborný odhad hodnoty nadobúdaných predmetov kultúrnej hodnoty a súborov predmetov kultúrnej hodnoty, a to jednotlivo pre každý predmet kultúrnej hodnoty a súbor predmetov kultúrnej hodnoty.¹ Komisie na tvorbu zbierok určujú (de facto) nadobúdaciu hodnotu posúdením navrhovanej nadobúdacej hodnoty, ktorú uvedie kurátor v návrhovom liste pre nadobudnutie.² Členovia komisie na tvorbu zbierok odborne odhadujú, či navrhovaná nadobúdacia hodnota daného predmetu kultúrnej hodnoty alebo súboru predmetov kultúrnej hodnoty je primeraná, alebo neprimeraná a rozhodujú o jej znížení alebo zvýšení.

Odborné formulácie, v nemenej odbornej právnej norme a všeobecne záväznom právnom predpise, dotýkajúce sa jednej zo základných odborných činností v múzeu, musia alebo by mali vzbudiť pozornosť minimálne u odborných zamestnancov múzea poverených odbornou správou zbierkového fondu, zbierky alebo časťou zbierkového fondu,³ o členoch komisií na tvorbu zbierok nehovoriac. Na rozbor odbornej ekvilibristiky zákonodarcu so slovom „hodnota“ nenachádzame priestor, no tomuto termínu sa musíme venovať už len preto, že

¹ Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zmien a doplnkov, § 9, ods. 5.

² Vyhláška č. 523/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o základných odborných činnostiach v múzeu alebo galérii a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty, § 2.

³ Tamže, § 2 ods 1.

teoretická i aplikovaná muzeológia, podobne ako ďalšie vedné disciplíny, je úzko prepojená s teóriou hodnôt a hodnotenia – axiológiou.

Termín axiológiu zaviedol nemecký filozof Rudolf Hermann Lotze (1817 – 1881), ktorý sa zaoberal procesom hodnotenia. Každý človek musí v bežnom živote neustále hodnotiť a vyberať a zvyčajne sa dokáže zorientovať v tom, čo je lepšie a čo horšie. Dáva jednej veci prednosť pred druhou a svoje rozhodnutie vie aj zdôvodniť. Človek, i keď má priamu skúsenosť aktov hodnotenia, formuláciou hodnoty sa iba dodatočne snaží odpovedať na otázku, prečo dal niečomu prednosť pred niečím iným. Hodnoty sú to, čím sa riadime pri svojom hodnotení. Sú to významové útvary, konštrukty, ktorých osobitosť spočíva v uvedomení si spôsobilosti niečoho uspokojovať určitú potrebu. O hodnotách sa veľmi často hovorí, no v prípade, že by sme ich mali presnejšie vymedziť, definovať, museli by sme ich podrobiť hodnoteniu. Zisťovanie hodnoty je hodnotenie a hodnotu vyjadruje a zabezpečuje norma.⁴ I keď, ako sme uviedli, termín hodnota má široké interdisciplinárne použitie, jeho rôzne vymedzenia si neprotirečia, pretože každá vedná disciplína vymedzuje pojem hodnoty z hľadiska svojbytného metodologického prístupu. Znamená to však aj to, že čo je považované za hodnotu v entomológii, nemusí byť hodnotou pre muzeológiu.

Jednou z dôležitých hodnôt uplatňujúcich sa v múzejnej praxi je hodnota tovaru vyjadrená v peniazoch – cena. Je to výmenná, peňažná hodnota tovaru dohodnutá pri kúpe a predaji medzi kupujúcim a predávajúcim. Vychádza zo subjektívnej predstavy maximálnej úžitkovosti tovaru a je určená dopytom a ponukou tohoto tovaru. Formálne stanovujú ceny predávajúci konkrétne pre daný tovar na danom mieste a v danom čase a následne ju upravujú vzhľadom na dopyt a ponuku tak, aby maximalizovali zisk.

Od vzniku Československej republiky prešiel múzejný hodnotový fenomén určitým vývojom. Spočiatku, v dobách keď „muzeálne zberateľstvo“ malo zabezpečiť útulok umeniu z núdze, v hodnotovom systéme dominovala cena. Napriek tomu, vďaka inštinktívnemu tušeniu hodnôt, ktoré nemožno postihnúť a vyjadriť,⁵ bola formulovaná prvá norma. Ako uvádza J. M. Augusta, „*hlavním kritériem hodnocení předmětů péče sběratelské bývá ovšem i kritérium estetické a po něm kouzlo starobylosti, patina a vůně věků*“.⁶

Po takmer tridsaťročnej prestávke sa hodnota múzejného zbierkového predmetu dostáva opäť do pozornosti. „Predmety minulosti“⁷ sa vyznačujú dôkazovou, dokladovou a kultúrnou hodnotou,⁸ ktorú pre potreby praxe vyjadruje cena, resp. nadobúdacia cena.⁹ Zákon č. 109/1961 Zb. o múzeách a galériách operuje s predmetmi muzeálnej a galerijnej hodnoty, ktoré predstavujú hmotné doklady vedeckej a umeleckej hodnoty.¹⁰ Podobnú terminológiu používajú aj Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách supľujúce v niekoľkých modifikáciách vyhlášku. Pri nadobúdaní sú predmety muzeálnej hodnoty posudzované z hľadiska cenovej primeranosti a v knihe prírastkov sa uvádza pri zakúpených predmetoch cena.¹¹ Tento stav ostal nezmenený až do roku 1982, kedy dochádza k pokusu o vytvorenie normy rozdeľujúcej múzejné zbierkové predmety na základe odborného zhodnotenia z hľadiska potrieb ich ochrany do troch kategórií. Do prvej kategórie mali byť zaradené všetky predmety a umelecké diela mimoriadnej kultúrnej hodnoty medzinárodného, celoštátneho alebo celonárodného významu. Druhú kategóriu mali

⁴ PATOČKA, Jan. *Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha : OIKOYMENH, 2010.

⁵ AUGUSTA, Jan Maria. *Rukověť sběratelova*. 1. svazek Bibliotéky knihomola. Praha : Nakladatelství L. Bradáče, 1927, s. 1-3.

⁶ Tamže, s. 4.

⁷ KÁLMÁN, Július. *Múzejníctvo*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955, s. 3.

⁸ Tamže, s. 15.

⁹ Tamže, s. 11, 16, 17.

¹⁰ Zákon č. 109/1961 Zb. o múzeách a galériách, § 12 a 13.

¹¹ Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava : Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce pri Slovenskom múzeu v Bratislave [1961], s. 6 a 9.

tvoriť zbierkové predmety vysokej kultúrnej alebo inej hodnoty, ktoré majú význam z hľadiska umeleckého, historického a politického rozvoja vedných odborov, a tretia kategória bola určená pre ostatné zbierkové predmety.¹² Prísľub Ministerstva kultúry SSR, že zásady kategorizácie určí v osobitnom predpise, nebol nikdy naplnený. Napriek odporu múzejných pracovníkov proti takémuto spôsobu hodnotenia zbierok bola kategorizácia súčasťou legislatívy až do roku 2002.

Po roku 1989 ostáva v slovenskej legislatíve riešenie problematiky vymedzenia hodnôt v múzejnej praxi na úrovni roku 1961. Až v roku 2009 sa stávajú predmety múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty minulosťou a zákonodarca zavádza termín „predmet kultúrnej hodnoty“.

V Zákone č. 387/2001 Z. z. doznieva spomínaná kategorizácia múzejných zbierkových predmetov, no zákonodarca zavádza 15 kategórií predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty, ktoré nie sú zachovávané v múzeu alebo v galérii a na ktoré sa vzťahuje osobitný režim právnej ochrany vo vzťahu k zahraničiu. Ich hodnota však nie je determinovaná pôvodnosťou, schopnosťou priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji prírody a spoločnosti alebo o ich trvalom historickom, kultúrnom, umeleckom či vedeckom význame. Jediným kritériom je vek. Hranicu 50 rokov nesmú prekročiť archeologické predmety, prvky stavieb, mozaiky, výtvarné diela, fotografie a filmy, inkunábuly, rukopisy, knihy, mapy, archívy, naturfakty a dopravné prostriedky. Výnimku tvoria starožitné predmety nezahrnuté v kategóriách 1 – 13. Tie musia byť staršie ako sto rokov.¹³ Počet kategórií sa v roku 2009 znížil na desať.¹⁴

Termín cena, resp. peňažná, finančná hodnota sa v slovenskej legislatíve upravujúcej činnosť múzeí objavuje iba ako cena za prenájom¹⁵ a nájom¹⁶ zbierkového predmetu, predmetu kultúrnej hodnoty alebo depozitu. Taký je súčasný stav legislatívy, upravujúcej v prvom rade akvizičnú činnosť múzeí na Slovensku. Zaslúhy však nepatria ministerským úradníkom, ale predovšetkým odborným zamestnancom múzeí povereným odbornou správou zbierkového fondu, neraz členom komisií na tvorbu zbierok a Zväzu múzeí na Slovensku, ktorí v plnej miere zodpovedajú za súčasný stav.

Múzeum ako kultúrotvorná inštitúcia operuje pri tvorbe a správe múzejných zbierok radom najrozmanitejších hodnôt. Tieto hodnoty sú vo všeobecnosti bezcenné, ale v rozhodujúcej miere ovplyvňujú peňažnú hodnotu ich nositeľov – jednotlivých múzejných zbierkových predmetov, múzejných zbierok i celého múzejného zbierkového fondu – teda cenu.

Odborní zamestnanci múzeí si musia konečne uvedomiť, že pri akvizícii kúpou alebo zámenou sa nesnažia získať „pamiatky“, ale tovar spĺňajúci náročné kritériá múzejnej selekcie a pri stanovovaní peňažnej hodnoty prvkov vedeckého výskumu musia stanoviť vyčísliteľnú (peňažnú) hodnotu predmetov „nevyčísliteľnej hodnoty“. Či sa nám to páči alebo nie, komisie na tvorbu zbierok sú cenotvornými orgánmi. Pretože však navonok sa oficiálne vyjadrujú k „hodnote“, o ktorej sú niektorí členovia týchto komisií často presvedčení, že je totožná s cenou, nepocitujú potrebu akéhokoľvek cenotvorného nástroja, ktorý by zaručoval optimálnu redukciu subjektívizmu pri oceňovaní ponúkaných alebo získaných predmetov. Skôr než sa začneme venovať problematike oceňovania na pôde múzea, treba sa aspoň v skratke venovať trom rovinám, ktoré sa na cenotvorbe zúčastňujú.

¹² Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava : Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, č. MK-3771/1982-32.

¹³ Zákon č. 387/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty. Príloha č. 6.

¹⁴ Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Príloha č. 2.

¹⁵ Vyhláška č. 523/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o základných odborných činnostiach v múzeu alebo galérii a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty, § 15 ods. 4 písmeno h).

¹⁶ Tamže, § 15 ods. 5 písmeno h).

1. Filozofická rovina – hodnota

Pre nedostatok priestoru sme pre hodnotu stanovili nasledujúce premisy:

- a) všeobecnou podstatou hodnoty nie je ideálna entita, objektívny duchovný princíp,
- b) hodnota nejestvuje iba v našich predstavách,
- c) hodnotu a vlastnosť nemožno stotožniť, ale hodnota je s vecou alebo udalosťou bytostne spätá,
- d) hodnota sa pohybom v čase i priestore ľudského bytia mení,
- e) hodnota veci je daná jej miestom v priestore ľudského bytia,
- f) hodnota je objektívnym predpokladom hodnotiaceho vzťahu – potenciálna hodnota,
- g) hodnota je produktom hodnotiaceho vzťahu – aktuálna hodnota,
- h) hodnota je uzlovým bodom vzťahu človeka ku skutočnosti.

Nástrojom hodnotenia je norma. Pod normou sa zvyčajne myslí pravidlo alebo vzor, ktorý v prípade kultúrnych, umeleckých, historických a vedeckých hodnôt má druhotný, odvodený význam a jeho uplatňovanie je problematické. Zvlášť kultúrna a umelecká hodnota patria medzi hodnoty, ktoré neznášajú pravidlá, pretože každá kultúrna alebo umelecká hodnota má svoje vlastné, neopakovateľné pravidlo. Norma teda nikdy nie je iba vzorom, ale predovšetkým výrazom záujmu človeka, ktorý si v nej svoj záujem uvedomuje a normou ho presadzuje. Norma nie je iba predpoklad, ale aj produkt hodnotenia.¹⁷

2. Ekonomická rovina – cena

Cena je peňažné vyjadrenie hodnoty tovaru, čo však neznamená, že sa musí vždy kvantitatívne rovnať hodnote tovaru. Na jej veľkosť má vplyv celý rad okolností úzko súvisiacich s pohybom ponuky a kúpyschopného dopytu. Tovar je hmotný ekonomický majetok, predmet slúžiaci na uspokojovanie ľudských potrieb, ktorý mení vlastníka prostredníctvom trhu predajom, resp. výmenou. Z ekonomicko-právneho hľadiska pre potreby múzejnej praxe rozlišujeme niekoľko druhov ceny:

- a) aukčná cena – peňažná čiastka, za ktorú bol tovar vydražený na aukcii,
- b) obstarávacía alebo nadobúdacia cena – peňažná čiastka, za ktorú sa uskutočňuje akt výmeny tovaru,
- c) ponuková cena – peňažná čiastka, za ktorú predávajúci ponúka tovar,
- d) trhová cena – vyjadruje spoločenskú hodnotu tovaru v peniazoch, ktorá vzniká na základe ponuky a dopytu na trhu,
- d) všeobecná¹⁸ alebo obvyklá cena – peňažná forma hodnoty tovaru, ktorá bola dosiahnutá pri predaji rovnakého, resp. podobného tovaru v obvyklom obchodnom styku, vo vymedzenom priestore ku dňu ocenenia bez vplyvu mimoriadnych okolností trhu, osobných pomerov predávajúceho alebo kupujúceho a vplyvu zvláštnej obľuby; je stanovovaná pre účely zistenia relatívne objektívnej hodnoty oceňovanej veci.

I keď múzeum nenadobúda všetky predmety kultúrnej hodnoty ako tovar (prieskum, výskum), aktom nadobudnutia sa stávajú hmotným investičným majetkom (do roku 2002 dlhodobý hmotný majetok) zriaďovateľa a správca (účtovná jednotka) je povinný ho oceniť – určiť jeho peňažnú hodnotu – cenu.¹⁹ Zamestnanci múzeí sa môžu pohybovať vo svete často veľmi vážnych, nevyčísliteľných hodnôt len potiaľ, pokiaľ na získanie alebo poistenie ich nositeľa nepotrebujú peniaze. Potom musia byť schopní predmety kultúrnej hodnoty, resp. múzejný zbierkový predmet oceniť alebo prizvať znalca.

¹⁷ ŠPÚR, Josef. *Úvod do systematické filozofie : Obecná metafyzika : Ontologie, gnoseologie, axiologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009.

¹⁸ Vyhláška č. 492/2004 Z. z. o stanovení všeobecnej hodnoty majetku.

¹⁹ Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve.

3. Muzeologická rovina – muzealita

Keď sa koncom 60. rokov 20. storočia Zbyněk Z. Stránský pokúsil zaviesť termín muzealita, formuloval zároveň aj základnú muzeologickú hodnotovú kategóriu.²⁰ Muzealita je hodnota vecného, autentického prvku skutočnosti, ktorá má pre spoločnosť taký hodnotový význam, že je v spoločenskom záujme zachovať jej nositeľa na vedecko-poznávacie a kultúrotvorné využitie. Integruje v sebe všetky hodnoty relevantné z hľadiska múzejnej dokumentácie alebo, ak chcete, muzealizácie – vedeckú, historickú, kultúrnu a umeleckú. Muzealitu však nemožno previesť na peňažnú hodnotu, pretože jej nositeľ, vecný, autentický prvok skutočnosti – múzejný zbierkový predmet, muzeálie, nie je tovar. V ďalšom texte budeme preto na označenie peňažnej hodnoty predmetov kultúrnej hodnoty nadobúdaných múzeom používať termín cena.

I keď sú predmety kultúrnej hodnoty po nadobudnutí múzeom považované za súčasť majetku štátu alebo samosprávy a kultúrneho dedičstva, nemožno použiť väčšinu zo štandardných metód oceňovania. Ako jediná sa v súčasnosti používa metóda priameho oceňovania komparáciou – porovnávaním trhových, ponukových a aukčných cien. Súčasná prax pri oceňovaní predmetov kultúrnej hodnoty nadobúdaných kúpou, darom, prevodom správy, zámenou a vlastným výskumom alebo prieskumom potenciálnych múzeálie sa realizuje v niekoľkých úrovniach.

V úrovni prípravy na nadobudnutie pri predmetoch nadobúdaných kúpou uvádza odborný zamestnanec múzea do návrhového listu ponukovú cenu určenú predávajúcim. Vo všetkých ostatných prípadoch, vrátane predmetov získaných vlastným prieskumom a výskumom, uvádza v návrhovom i dokumentačnom liste cenu, ktorá je výsledkom oceňovania komparáciou. V oboch prípadoch ide o predbežný návrh ceny, preto je označovaná ako navrhovaná nadobúdacia cena.

V úrovni nadobúdania komisia na tvorbu zbierok posudzuje navrhované nadobúdacie ceny ad hoc, vychádzajúc z vedomostí a skúseností jej členov. V písomnom zázname potom definitívne určí nadobúdaciu cenu predmetu alebo zbierky. Skutočné nadobudnutie predmetu kultúrnej hodnoty do správy múzea však nastáva až podpisom kúpnej, darovacej atď. zmluvy štatutárnym orgánom múzea, ktorý svojím podpisom schváli nadobudnutie predmetu kultúrnej hodnoty.

Preferované oceňovanie komparáciou malo a má svoje úskalia. V minulosti v Československu jestvovali iba predajne starožitností odborového podniku Klenoty (1960) a zahraničné katalógy boli ťažko dostupné. V súčasnosti je situácia diametrálne odlišná, no pretrval najväčší nedostatok, absencia veľkého množstva relevantného porovnávacieho materiálu. Mnoho druhov predmetov kultúrnej hodnoty sa totiž nikdy nedostane na pult starožitníctva alebo do portfólia aukčného domu, nehovoriac o tom, že ponuková a aukčná cena starožitnosti nemusí a často ani nezodpovedá hodnote predávaného tovaru. Nazdávame sa preto, že mechanické oceňovanie komparáciou nemôže byť primárnym spôsobom oceňovania predmetov kultúrnej hodnoty nadobúdaných múzeom.

Každé oceňovanie je individuálnym, veľmi zložitým procesom a návrh akéhokoľvek cenotvorného nástroja, v múzejnej praxi zvlášť, vyplýva zo subjektovo-objektového charakteru jeho predmetu – hodnôt. Tým, že odborní zamestnanci múzeí majú rozličné záujmy, záľuby, vkus atď., je pre nich jedna a tá istá skutočnosť nerovnako hodnotná. Na druhej strane si je však potrebné uvedomiť, že títo zamestnanci sú súčasťou určitého systému a musia si nájsť svoj subjektívny vzťah k tým hodnotám, ktoré v danom systéme plnia funkciu regulátora postojov i činností jednotlivých subjektov a ktoré z tohto dôvodu daný systém preferuje.

Voľba hodnotiacich kritérií závisí bezprostredne od úrovne poznania subjektu a od stavu jeho potrieb a záujmov. Vlastný cenotvorný nástroj však musí umožňovať tvorivú aktivitu smerujúcu k vytváraniu špecifického hodnotového prostredia. Pretože sme presvedčení, že použiteľný

²⁰ STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1980, s. 39.

cenotvorný nástroj pre potreby akvizičnej činnosti múzea nevytvorí žiaden matematik, ekonóm alebo nedaľbože ministerský úradník, pokúšali sme sa o jeho návrh už v minulosti.²¹ Žiaľ, bez akejkoľvek kladnej či zápornej odozvy, čo však nesvedčí o nepotrebnosti takéhoto nástroja, ale o niečom celkom inom.

Nebol to prvý, iba tematicky zameraný pokus riešiť oceňovanie negatívov, pozitívov a fotopohľadníc. Jeho jedinou nevýhodou bolo, že fungoval iba na oceňovanie vymenovaných skupín predmetov kultúrnej hodnoty. Pokiaľ by sme obdobným spôsobom chceli oceňovať každú skupinu predmetov, ktorá sa môže stať predmetom múzejnej akvizície, manuál by vydal na niekoľko sto strán. Predstavoval by síce výbornú pomôcku, ktorej použiteľnosť by však bola, vzhľadom na ľudský faktor, dosť problematická. Vychádzajúc zo súčasnej akvizičnej praxe sme preto vypracovali návrh cenotvorného nástroja určeného pre potreby komisií na tvorbu zbierok pri posudzovaní ponukových a navrhovaných nadobúdacích cien. Základom prezentovaného návrhu oceňovacieho algoritmu je stav predmetu kultúrnej hodnoty. Je konštruovaný voľne a dáva pri oceňovaní dostatočný priestor na vyjadrenie individuálneho hodnotového zástoja.²² Výhody navrhovaného oceňovacieho algoritmu spočívajú v tom, že:

- je univerzálny pre všetky artefakty – výtvyry ľudských rúk a umu,
- je nadčasový, pretože primárnou premennou je ponuková a navrhovaná nadobúdacia cena, ktorá vychádza z trhovej ceny v danom priestore a čase,
- možno ho použiť pri výpočte návrhu nadobúdacej ceny pri nadobúdaní kúpou, ktorá však musí byť konzultovaná s predávajúcim.

Za nevýhody navrhovaného oceňovacieho algoritmu by bolo možné považovať skutočnosti, že:

- neslúži na výpočet obvyklej ceny predmetov kultúrnej hodnoty, ale iba na kontrolu primeranosti navrhovanej nadobúdacej ceny,
- nie je vhodný na oceňovanie naturfaktov – výtvorov prírody, i keď väčšinu z tých, ktoré sa stávajú predmetom múzejnej akvizície, možno považovať za artefakty,
- nie je určený na oceňovanie súboru predmetov kultúrnej hodnoty (zbierky),
- pomer objektívnych kritérií (vek, stav) k subjektívnym kritériám (historický, dokumentačný význam atď.) je 2 : 4,
- kladie relatívne vysoké požiadavky na odbornú spôsobilosť a skúsenosti odborných zamestnancov, no najmä členov komisií na tvorbu zbierok.

Oceňovanie alebo presnejšie kontrola primeranosti navrhovanej nadobúdacej ceny prebieha v troch na seba nadväzujúcich úrovniach a uskutočňuje sa z hľadiska:

- I. veku,
- II. stavu predmetu,
- III. ostatných skutočností viažucich sa na predmet.

I.1 Stanovenie veku predmetu kultúrnej hodnoty (ďalej predmetu)

Prvým a veľmi dôležitým úkonom je stanovenie veku, resp. približného veku predmetu. Je to číselný údaj vyjadrujúci rozdiel medzi rokom nadobudnutia a rokom vzniku.

Pokiaľ sa nedá zistiť presný rok vzniku, považuje sa za taký:

- stredný rok preukázanej činnosti výrobcu (remeselníka) alebo pôvodcu (výtvarníka), napr. výrobca preukázateľne pôsobil v rozmedzí rokov 1880 – 1910 – stredným rokom jeho

²¹ DÍTE, Tibor. Oceňovanie fotografie. In: *Fotografia v múzejnej praxi : Celoslovenský seminár s medzinárodnou účasťou*. Trnava : *Západoslovenské múzeum*, 2001. Nestr. Elektronický dokument.

²² DÍTE, Tibor. *Kontrola ceny pri nadobúdaní zbierkového predmetu*. Dostupné na internete: <http://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-etnologie-a-muzeologie/clenovia-katedry/tibor-dite/>

- činnosti je rok 1895,
- stredný rok obdobia, v ktorom bol predmet preukázateľne zhotovený, napr. predmet preukázateľne pochádza z obdobia 1939 – 1945 – stredným rokom je rok 1942,
 - stredný rok polstoročia, v ktorom bol predmet pravdepodobne zhotovený, napr. predmet pravdepodobne vznikol v rozmedzí rokov 1950 – 2000 – stredným rokom je rok 1975.

Pri predmetoch, ktoré vznikli pred naším letopočtom, sa ako rok vzniku vyznačí „0“ a do položky PNL (pred naším letopočtom) sa uvedie predpokladaný rok vzniku pred naším letopočtom.

I.2 Stanovenie východiskovej ceny predmetu

Stanovený vek sa vynásobí konštantou, pod ktorou rozumieme stálu, nepremennú veličinu. Pri stanovení konštánt sme vychádzali z podrobnej analýzy vývoja cien predmetov zberateľského záujmu u nás a v Európe za ostatných desať rokov. Konštanta vychádza z výšky ponukovej a navrhovanej nadobúdacej ceny od 1 do 1000 €. Múzeá nie sú charitatívne organizácie a mali by vynakladať finančné prostriedky primerane. Východisková cena preto reprezentuje cenu, ktorej približne zodpovedajú predmety vo výbornom stave (Tab. č. 1).

Tab. č. 1: Konštanty použiteľné pri posudzovaní cien predmetov kultúrnej hodnoty

Výška ponukovej alebo navrhovanej nadobúdacej ceny	Konštanta
100 €	0,336
200 €	0,671
300 €	1,007
400 €	1,341
500 €	1,675
600 €	2,012
700 €	2,346
800 €	2,680
900 €	3,017
1000 €	3,351

II. Úprava východiskovej ceny vzhľadom na stav predmetu

Kľúčovým úkonom je stanovenie stavu predmetu. Napriek tomu, že slovenská múzejná prax doteraz neobjavila určujúci význam stavu predmetu nielen z akvizičného hľadiska, ale ani hľadiska prezentačnej komunikácie, väčšina obchodníkov so starožitnosťami jeho význam nielen pozná, ale údaj o stave tovaru uvádza aj vo svojej ponuke. Jednotlivé úrovne stavu sme sa pokúsili vymedziť v tabuľke (Tab. č. 2 v prílohe). Má osem stupňov a úlohou členov komisie je zaradiť predmet do príslušnej kategórie. Všetky predmety získané archeologickým prieskumom alebo výskumom patria do kategórie 8 a všetky profesionálne konzervované a reštaurované predmety do kategórie 5.

III. Úprava ceny predmetu vzhľadom na jeho historický, kultúrny, umelecký alebo vedecký význam

Záverečná úroveň je veľmi dôležitou časťou ocenenia vyznačujúca sa veľkou mierou subjektívneho prístupu. Cenu predmetu možno zvýšiť v dvoch krokoch až o štyrikrát 100 %. V dvoch krokoch sa oceňuje kultúrno-historický význam a vzťahová stránka predmetu.

Obr. č. 1: Príklad použitia kontroly ceny predmetu kultúrnej hodnoty²³

Kontrola ceny predmetu kultúrnej hodnoty

Stanovenie veku		
aktuálny rok	2014	
rok vzniku	1740	
PNL	0	
vek	274	
konštanta	3,35	
východisková cena	917,9	
Ocenenie stavu		
stav	stav %	cena stavu
8	0%	917,9
7	20%	1101,48
6	40%	1285,06
5	60%	1468,64
4	70%	1580,43
3	80%	1652,22
2	90%	1744,01
1	100%	1835,8
cena stavu	1286,1	
Ocenenie významu		
nadregion	0	1286,1
vyhotovenie	0	1286,1
výskyt	0	1286,1
dokum.	0	1286,1
KONEČNÁ CENA		1286,1

konštanty	pri cene do
0,33616	do 100 €
0,67056	do 200 €
1,00672	do 300 €
1,34112	do 400 €
1,67552	do 500 €
2,01168	do 600 €
2,34608	do 700 €
2,68048	do 800 €
3,01664	do 900 €
3,35104	do 1000 €

ocenené vlastníkom na 1000 €

1. krok – ocenenie kultúrneho významu

Oceňujú sa najmä skutočnosti:

- *nadregionálny význam* – doklad, ktorého význam preukázateľne možno označiť za celoštátny, európsky alebo celosvetový, napríklad viažuci sa na významného regionálneho tvorca alebo výrobcu. Cenu predmetu možno zvýšiť až o 100 %.
- *jedinečnosť vyhotovenia* – doklad vyhotovený neobvyklou technikou, technológiou, z neobvyklého materiálu, výnimočne umelecko-remeselne spracovaný atď. Cenu predmetu možno zvýšiť až o 100 %.
- *výnimočnosť výskytu* – doklad preukázateľne zachovaný v malom počte exemplárov alebo ojedinelý z iných príčin. Cenu predmetu možno zvýšiť až o 100 %.

2. krok – ocenenie dokumentačného významu

Pretože múzeum má rozsah svojej zbierkotvornej pôsobnosti stanovený zriaďovacou listinou a zbierkotvorným programom, dokumentačný význam predmetu sa oceňuje iba vo výnimočných

²³ *Hermann Historica*, 68. Auktion, Los Nr. 41. Dostupné na internete: http://www.hermann-historica.de/db2_de/auktion68.html.

Štuc - Osemhranná hlaveň s drážkovaným vývrtom. Otvorené mieridlá, mosadzná muška. Francúzska kresadlová zámka signovaná „Johann Christian Heinrich in Berlin“. Francúzsky napínáčik. Kovanie mosadzné. Pažba s lícnicou, schránka, predpažbie siahajúce k ústiu hlavne. Štandardný dekor.

Ocieľka mechanicky poškodená. Jamková korózia. Zvyšky zlátenia kovania. Pažba prasknutá, stopy používania. Neodborne tmelené otvory po napadnutí červotočom. Dĺžka: 69 cm; Kaliber: 15 mm; Výrobca: Johann Christian Heinrich; Miesto vzniku: Nemecko, Berlín; Doba vzniku: okolo 1740; Vyvolávacia / dosiahnutá cena: 1000 / 1250 €.

prípadoch. V tomto kroku sa neoceniajú dokumenty a primárne dokumenty, pretože nespádajú prioritne do dokumentačnej pôsobnosti múzea a ochranou tejto časti kultúrneho dedičstva sú poverené iné inštitúcie. Tento krok v oceňovaní má za úlohu vo výnimočných, odôvodnených prípadoch, „dorovnať“ ponukovú cenu tak, aby nenastala nevratná škoda, napríklad pri trvalom vývoze. Oceňuje sa výnimočný dokumentačný význam dokladu z hľadiska zbierkotvorného programu. Cenu predmetu možno zvýšiť až o 100 %.

Poznávací a hodnotiaci proces selekcie je zameraný na identifikáciu predpokladaných nositeľov muzeality – potenciálnych muzeáľií. Ocenením a nadobudnutím sa završuje a z predmetu kultúrnej hodnoty sa stáva múzejný zbierkový predmet.

Príspevkom sme chceli poukázať najmä na axiologickú problematiku múzejnej praxe a formulovať jednoduchú normu, ktorá by mohla uľahčiť orientáciu odborného zamestnanca či člena komisie na tvorbu zbierok v múzejnom prostredí hodnôt a cien. Náš návrh, tak ako žiadny návrh, nemôže byť dokonalý a jeho použiteľnosť musí preveriť prax. Ostáva iba dúfať, že zaujme, stane sa predmetom diskusie a možno raz aj pomocníkom pri verifikácii navrhovaných nadobúdacích cien predmetov kultúrnej hodnoty.

Zoznam prameňov a literatúry (Sources)

Právne dokumenty

Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava : Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce pri Slovenskom múzeu v Bratislave [1961].

Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava : Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, č. MK-3771/1982-32.

Vyhláška č. 492/2004 Z. z. o stanovení všeobecnej hodnoty majetku.

Vyhláška č. 523/2009 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o základných odborných činnostiach v múzeu alebo galérii a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty.

Zákon č. 109/1961 Zb. o múzeách a galériách.

Zákon č. 387/2001 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty.

Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve. Opatrenie Ministerstva financií SR zo 16. decembra 2002 č. 23054/2002-92 v znení zmien a doplnkov.

Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Literatúra

AUGUSTA, Jan Maria. *Rukovet' sběratelova*. 1. svazek Bibliotéky knihomola. Praha : Nakladatelství L. Bradáče, 1927.

DÍTE, Tibor. Oceňovanie fotografie. In: *Fotografia v múzejnej praxi : Celoslovenský seminár s medzinárodnou účasťou*. Trnava : Západoslovenské múzeum, 2001, nestr. Elektronický dokument.

DÍTE, Tibor. *Kontrola ceny pri nadobúdaní zbierkového predmetu*. Dostupné na internete: <http://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-etnologie-a-muzeologie/clenovia-katedry/tibor-dite/>.

Hermann Historica, 68. Auktion, Los Nr. 41. Dostupné na internete: http://www.hermann-historica.de/db2_de/auktion68.html.

KÁLMÁN, Július. *Múzejníctvo*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955.

PATOČKA, Jan. *Úvod do fenomenologickej filozofie*. Praha : OIKOYMENH, 2010. 192 s. ISBN 80-7298-064-5.

STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1980.

ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematickej filozofie : Obecná metafyzika : Ontologie, gnoseologie, axiologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, 367 s. ISBN 978-80-7380-067-3.

Tab. č. 2: Jednotlivé úrovne stavu zbierkových predmetov

klasifikácia stavu poznámka	povrch	pôvodná povrchová úprava	náhrady doplnky	značenie	funkcia	anglicky / nemecky	
1	PŮVODNÝ	bez akýchkoľvek stôp po používaní a poškodení	100%	žiadne	perfektné	bezchybná	MINT/ FABRIKNEU
2	VYNIKAJÚCI	bez akýchkoľvek stôp po používaní a poškodení	nad 80%	žiadne	perfektné	bezchybná	EXZEL- LENT/ EXZEL- LENT
3	VÝBORNÝ	slabé stopy po používaní, ostré hrany	nad 40%	žiadne	perfektné	bezchybná	FINE/ FEIN
4	VEĽMI DOBRÝ	ľahké stopy po používaní, korózia do 40% povrchu	0-40%	žiadne	takmer perfektné	funkčný	VERY GOOD/ SEHR GUT
5	DOBRÝ všetky reštaurované predmety	stopy po používaní, korózia do 60% povrchu praskliny opravené	obnovená alebo nová povrchová úprava	drobné doplnky (napr. montážne súčiastky)	čitateľné, zreteľné	čistočne funkčný, ľahko opraviteľný	GOOD/ GUT
6	NEDOBRÝ predmet na reštaurovanie	výrazné stopy po používaní, korózia na celom povrchu, mechanické poškodenia	bez pôvodnej povrchovej úpravy, predmet masívne čistený	väčšie doplnky (napr. funkčné časti, kovania)	slabo, čiastočne čitateľné	čistočne funkčný, opraviteľný	FAIR/ AKZEPTA- BEL
7	ZLÝ všetky neodborne opravované predmety, predmet na reštaurovanie	mechanické poškodenia stredného rozsahu, preskliny, hĺbková korózia	bez pôvodnej povrchovej úpravy, predmet brúsený, leštený	dôležité časti nahradené, drobné časti treba doplniť	nečitateľné	nefunkčný, ťažko opraviteľný	POOR/ SCHLECHT
8	VEĽMI ZLÝ predmety vhodné na vyradenie, resp. náhradné súčiastky a materiál	rozsiahle mechanické poškodenia, hĺbková korózia	bez pôvodnej povrchovej úpravy, predmet brúsený, leštený	predmet sekundárne kompletovaný, chýbajúce dôležité časti	nečitateľné	trvalo nefunkčný, neopraviteľný	- -